

Adam Smith

APIE DARBO PASIDALIJIMO PRINCIPĄ

Darbo pasidalijimas, iš kurio gaunama tiek daug naudos, savo kilme nėra kūrinyš kokios nors žmogaus išminties, numačiusios ir siekusios tos visuminės gerovės, kuriai jis atveria kelią. Jis yra būtinas, nors labai lėtas ir laipsniškas padarinys tam tikro žmogaus prigimties polinkio, kuris tokios visuminės naudos net nenumato - polinkio mainikauti, prekiauti, keistis daiktais.

Ar šis polinkis yra vienas iš tų pradinių žmogaus prigimties principų, kurių paaiškinti neįmanoma; ar, o tai labiau tikėtina, jis yra būtina sugebėjimo mąstyti ir kalbėti pasekmė - šio klausimo sprendimas mūsų tyrimui nepriklauso. Jis būdingas visiems žmonėms, bet nebūdingas jokiems kitiems gyvūnams, kuriems atrodo, nėra žinoma nei ši, nei kitokia sandėrių rūšis. Kai du kurtai persekioja tą patį kiškį, kartais gali susidaryti įspūdis, kad jie veikia sutartinai. Kiekvienas gena jį savo bendrui arba stengiasi sučiupti tada, kai bendras gena jį jam. Tačiau tai nėra kokio nors sandėrio padarinys, o tik jų aistros tam pačiam objektui atsitiktinis sutapimas. Niekas nėra matęs, kad šuo būtų garbingai ir savo valia pasikeitęs kaulu su kitu šunimi. Niekas nėra regėjęs, kad koks nors gyvūnas gestais ar šauksmais praneštų kitam: čia mano, o ten tavo; aš noriu šitą atiduoti už aną. Kai gyvūnas nori ką nors gauti iš žmogaus ar kito gyvūno, jis neturi kitokio įtikinimo būdo kaip tik įsiteikimo tam, kieno paslaugos jam reikia. Šuniukas meilinas savo motinai, o spanielis gali tūkstančių būdų patraukti pietaujančio šeimininko dėmesį, kai jis nori būti jo pašertas. Kartais ir žmogus naudojasi šiuo menu savo brolių atžvilgiu; o kai neturi kitų būdų paskatinti juos elgtis taip, kaip jis nori, mėgina pažadinti jų geravališkumą pačiu vergiškiausiu ir nuolankiausiu dėmesingumu. Tačiau kiekvienu atveju taip elgtis neturi laiko. Civilizuotoje visuomenėje jam nuolat reikia bendradarbiauti su daugybe žmonių ir gauti jų paramą, nors viso jo gyvenimo vargų ar pakaktų įgyti keliolikos žmonių draugystei. Beveik kiekvienoje kitoje gyvūnų giminėje bet kuris subrendęs individas yra visiškai nepriklausomas ir savo prigimtinėje būklėje nėra reikalingas jokios kitos gyvos būtybės paramos. Tačiau žmogui beveik visada tenka naudotis savo brolių parama, ir jis veltui jos tikėtusi vien iš jų geravališkumo. Jis visada laimės, jei patrauks savo labai jų savimeilę, parodydamas, kad jiems naudinga

daryti tai, ko jis iš jų prašo. Kas siūlo kitam kokį sandėrį, tas siūlo jam kaip tik šitai. Duok man, ko aš noriu, o tu gausi, ko tu nori - tokia kiekvieno tokio siūlymo prasmė; ir būtent tokiu būdu mes gauname vienas iš kito didžiausią dalį tų gerų paslaugų, kurios mums reikalingos. Ne dėl mėsininko, aludario ar kepėjo geravališkumo mes tikimės savo pietų, bet dėl to, kad jie siekia naudos sau. Mes kreipiamės ne į jų žmoniškumą, o į jų savimeilę, ir niekada nekalbame jiems apie savo poreikius, o tik apie jų pačių naudą. Niekas, išskyrus elgetas, nenori priklausyti vien nuo savo bendrapiliečių geravališkumo. Net ir elgeta nepriklauso vien nuo jo. Iš tiesų, geravalių žmonių labdara sudaro visas jo pragyvenimo lėšas. Bet nors šis principas aprūpina visas atsirandančias jo gyvenimo reikmes, jis neaprūpina ir negali aprūpinti jas būtent tada, kai jos atsiranda. Didžioji dalis jo poreikių tenkinama tokiu pat būdu, kaip ir kitų žmonių - sandėriais, mainais ir pirkiniais. Už pinigus, gautus iš vieno žmogaus, jis nusiperka maisto. Kito žmogaus dovanotus senus drabužius jis iškeičia į kitokius senus drabužius, kurie jam labiau tinka, arba į nakvynę, maistą ar pinigus, už kuriuos jis gali nusipirkti maisto, drabužių ar nakvynę, kai jų prireikia.

Kadangi didžiąją dalį tų gerų paslaugų, kurios mums reikalingos, gauname vienas iš kito sandėrių, mainų ir prekybos būdu, būtent ši mainikavimo nuostata padėjo pamatus darbo pasidalijimui. Antai medžiotojų ar gyvulių augintojų gentyje koks nors žmogus noriau ar sumaniau už kitus daro lankus ir strėles. Jis dažnai juos išsikeičia su savo gentainiais į galvijus ar žvėrieną; pagaliau jis mato, kad tokiu būdu įsigyja daugiau gyvulių ar žvėrienos negu įsigytų pats eidamas į laukus jų pasigauti. Vadinasi, savo paties naudos skatinamas lankų ir strėlių gamybą jis pamažu padaro pagrindiniu savo verslu, ir tampa tarsi ginklininku. Kitas labiau įgudęs statyti trobeles ar kilnojamus būstus. Tada jis įpranta teikti naudą savo kaimynams, kurie taip pat atsilyginta jam galvijais ir žvėrieną. Ir pagaliau jis atranda, kad jam naudingiausia atsiduoti šiam užsiėmimui ir tapti tarsi statybininku. Tokiu pat būdu trečias tampa kalviu, ketvirtas odų ar kailių - svarbiausios laukinių apdaro dalies - dirbėju. Taigi suvokimas, kad visą gamybos dalį, kuri lieka nesuvaldyta, prireikus galima iškeisti į kitų žmonių darbo vaisius, ir skatina kiekvieną žmogų atsiduoti tam tikram verslui ir lavinti jam būdingus įgimtus sugebėjimus ar talentą, kurį jis gali turėti atskiramą versle.

Įgimti žmonių gabumai iš tikrųjų nėra tokie skirtingi kaip mums atrodo; ir talentų skirtingumas, kuris, atrodo, skiria įvairių pašaukimų žmones, kai jis jau subrandintas, daugeliu atvejų yra ne darbo pasidalijimo priežastis, o jo pasekmė. Pačių nepanašiausių charakterių, pavyzdžiui, filosofo ir paprasto durininko skirtumus lemia ne tiek prigimtis, kiek įpročiai ir išsilavinimas. Atėję į pasaulį, pirmuosius šešerius ar aštuonerius metus jie

greičiausiai buvo labai panašūs, ir nei jų tėvai, nei žaidimų draugai negalėjo pastebėti tarp jų didesnio skirtumo. Bet maždaug nuo šio ar kiek brandesnio amžiaus jie pradėjo užsimti labai skirtingais darbais. Tada buvo pradėtas pastebėti talentų skirtingumas, kuris pamažu didėjo, kol pagaliau filosofo išdidumas pradėjo nepripažinti jokio jų panašumo. Bet jei nebūtų polinkio mainikauti, prekiauti ir keistis, tada kiekvienam žmogui tektų pačiam rūpintis visais būtiniais ar pageidaujamais gyvenimo patogumais. Visiems reiktų vykdyti tas pačias pareigas, dirbti tą patį darbą, todėl neatsirastų to užsiėmimų skirtingumo, kuris tik ir leidžia atsirasti bet kokiai talentų įvairovei.

Kadangi būtent šis polinkis sukuria talentų skirtingumą, ypač būdingą nevienodo pašaukimo žmonėms, jis taip pat padaro šį skirtingumą naudingą. Daugelis gyvūnų veislių, priklausančių tai pačiai giminei, iš prigimties kur kas labiau skiriasi savo galiomis negu žmonės, dar nepaveikti papročių ir išsilavinimo. Iš prigimties savo genijumi ir polinkiais filosofas puse tiek nesiskiria nuo paprasto durininko, kiek anglų dogas skiriasi nuo kurto, kurtas - nuo spanielio ar spanielis nuo aviganiao. Šios skirtingos veislės, nors ir priklausančios tai pačiai giminei, beveik nenaudingos viena kitai. Dogo jėgos nėra kiek nepalaiko nei kurto greitumas, nei spanielio nuovokumas, nei aviganiao mokslumas. Šių skirtingų galių ir talentų padariniai, neturint gabumo ir polinkio mainams, negali tapti bendru turto ir nieko neduoda geresniam giminės apsirūpinimui ir didesniajam patogumui. Kiekvienas gyvūnas turi atskirai ir nepriklausomai rūpintis savimi ir save ginti neturėdamas jokios naudos iš tos sugebėjimų įvairovės, kurią prigimtis apdovanojo jo giminaičius. Ir priešingai - patys skirtingiausi žmonių sugebėjimai naudingi vienas kitam; skirtingų sugebėjimų vaisiai, dėl visuotinio polinkio mainikauti, keistis ir prekiauti, padaromi tarsi bendru turto, kur kiekvienas žmogus gali nusipirkti jam reikalingų kitų žmonių sugebėjimų vaisių.

*Adam Smith. The Wealth of Nations.
1776. Penguin Books, 1986.*

Vertė Gintaras Miškinis